

VODNÍ PLOCHY CHABAŘOVIC - II. ČÁST

V posledním čísle Chabařovických novin jsme psali o vodních plochách, které byly vytvořeny cíleně, za nějakým účelem, ať již to byla rybochovná zařízení, mlýn, nebo koupaliště. Tuto upomínku jsme věnovali především létu, abychom přivítali čas zaslouženého odpočinku každého z nás. Pro uvedenou oblast jsem mohl využít i výpovědi pamětníků, a to především pana A. Bastla. Druhou kapitolu nyní věnujme vodním plochám, které nevznikly cíleně. Tato kapitola v současné době pamětníky nemá, neboť její počátek sahá do doby od které uplynulo téměř 200 let. Jedná se o vodní plochy Školních rybníků, V tůních t. j. (Na kolejích) a Friedrich. Abychom vysvětlili pravý původ těchto lokalit, budeme muset v následujících řádcích trochu „dolovat“. Připomeňme, že reliéf okolí našeho města byl před 200 lety úplně jiný. Pokles okolního terénu dosáhl v některých místech hodnoty až dvaceti metrů. Pamětník - starousedlík Tonda Mikeš vzpomíná, že např. v době jeho mládí nebylo možné z města pro okolní, původně kopcovitý terén zahlédnout důl Miladu II, který stával u starého chabařovického nádraží. Příčinou je vysoký stupeň přerubanosti uhelné sloje předchozí hlubinnou těžbou. Těžební způsob komorování na zával i ve třech lávkách umožnil odtěžit uhelnou slaj mocnou až 20 m. Nadložní vrstvy pak postupně tento vytěžený prostor zaplnily, což zapříčinilo rozsáhlé propadliny na povrchu. Vraťme se k samotnému úvodu těchto událostí.

Psal se rok 1796. Chabařovický sedlák se dovídá, že na širokém prostoru mezi Trmicemi a vrchem Na běhání se doluje černý kámen omezeně vhodný do topidel a kováren. Začal s tím kovář Nitsche z Trmic. I on zatoužil přilepšit si ke svému žití. Vyhloubil na svém políčku za humny jámu, a když se v ní začernalo, měl štěstí. Nález černého kamene, jak se místně říkalo uhlí, nahlásil příslušným úřadům a stal se z něho těžař, v miniměřítku.

Sám však neměl na větší způsob těžby dostatek finančních prostředků, ani čas. Věnoval se těžbě zejména po sklizni, v zimním období. Plynul čas a uhlí našlo široké uplatnění, zejména po vynálezu parního stroje. Přišel rok 1853. To se v Chabařovicích objevují poněkud ostřejší hoši se saským přízvukem. Jejich jména si každý dlouhou dobu pamatoval. Jmenovali se Emil Becker a Wilhelm Heibold z Drážďan, Fr. Gühne ze Siebeneichen a Karl Aue z Magdeburgu. Nešlo vskutku o žádné mazánky, ale obchodníky evropského formátu. S problémy si moc nezadali, měli jasno a dobře věděli, že peníze dokáží téměř vše. Měli jich dost. Jejich široká záda byla totiž kryta silným kapitálem Lipského úvěrního ústavu. Zrovna v tu dobu se chabařovický sedlák asi 200 m jižně nad hřbitovem pokoušel rumpálem vytěžit pár Vídeňských centů uhlí pod povrchem svého políčka. Nebyl sám, podobných jam bylo na katastru Chabařovic již několik. Já jenom připomenu, že teď zrovna se dostáváme k původu vzniku Školních rybníků.

ŠKOLNÍ RYBNÍKY

Když přišli zmínění pánové ze Saska do Chabařovic, mělo městečko pouhých 1340 obyvatel. Co se od této doby začalo v Chabařovicích dít, chápal málokdo. Koupili políčko zmíněného sedláka, ale nejenom to. Do listopadu 1853 se jim podařilo odkoupit od dalších sedláků v Chabařovicích, Vyklicích a Tuchomyšli pozemky v celkové rozloze 279 hektarů. Ještě téhož roku založili konsorcium, které v roce 1859 přeměnili na akciovou společnost SAXONIA. Přesný název zněl: BERGBAUGESELLSCHAFT SAXONIA ZU KARBITZ (Hornická společnost Saxonia Chabařovice). Jejím strategickým sídlem se stalo na dlouhou dobu naše město. V těsném závěsu za nimi putují vagóny plné dynamitu a armáda schopných úředníků a zkušených báňských techniků ze Saska, z nichž většina se natrvalo usadila v Chabařovicích. Místnímu úředníkovi příliš zatíženému zkosnatělým byrokratickým systémem Rakouska - Uherska moc nevěřili. Na takto uceleném dolovém poli likvidují desítky primitivních rumpálových šachtíček sedláků a zakládají moderní hlubinné doly. Jako první byl důl Saxonie, který byl situován asi 200 m jižně od chabařovického hřbitova. Finančně lákavou nabídku této důlní společnosti po doplnění potřebného stavu lidí do nových šachet vyslyší stovky pracovníků z vnitrozemí. Ty si společnost vyškolí do potřebných profesí v právě zřízené hornické škole přímo v Chabařovicích. Nově příchozím lidem zpočátku ani nevadilo, že nemají v Chabařovicích kde bydlet. Pro rozjezd jim stačilo místo ve vejminku, či na půdě chabařovického chalupníka, nebo na seně ve stodole

chabařovického sedláka. Kniha evidence obyvatel města se kvapem začíná naplňovat. Ve svých provozech zaměstná společnost 550 dělníků. Dunivé rány a silné otřesy země se začínají ozývat v prostorách těsného sousedství hřbitova. V tuto chvíli ještě nikdo netuší, že se začínají psát první stránky historie Školních rybníků. Mezitím důlní společnost vybudovala v okolí Chabařovic další šachty a zmíněný důl Saxonii zastavila. Pak již bylo otázkou času, kdy se odtěžené podzemní prostory zavalí nadložím a na povrchu se vytvoří trychtýřovitá prosedlina, která se začne postupně zaplňovat vodou. Litografie zmíněného dolu Saxonie je ve dvou podobách otištěna v publikaci DĚJINY MĚSTA CHABAŘOVIC, vydané v roce 1998, na str. 105 a 111, bohužel s popisem jako nezjištěný důl. V prvním případě se jedná o stav dolu, kdy ještě nebyl napojen železniční vlečkou na staré chabařovické nádraží, v druhém případě byl důl již zavlečkován. V té době za hřbitovem netekl ani potok, který má dnes příznačný název: Důlní. Prostor Školních rybníků se začal zpočátku tvarovat sám, později byla jeho severní strana vymezena vybudovaným náspem pro vlečku dolu Petri, po které přepravovaly důlní vozíky skryvku na vnější výsypku, ale i uhlí k nakládce na vlečku dolu Milada II. Část prostor byla upravena pomocnou mechanizací dolu Petri pro potřebu sportovního rybolovu. „Školáky“ jsou výpustné pouze omezeně, což znemožňuje jejich každoroční výlov. O výlov se v roce 1957 pokusil Ant. Bastl prostřednictvím odčerpání vody čerpadly zapůjčenými ze Sezimova Ústí, když potřebnou výkonnou čerpací techniku neměl ani důl Kateřina v Modlanech. Neúplným výlovem se tehdy získalo 14 q, převážně kapra a lína pro zarybnění nově vybudovaného Velkého lučního rybníka.

UTOPENÝ HUNT

Návštěvník „Školáků“ si nemůže nepovšimnout důlního vozíku v napůl převrácené poloze nad hladinou vody. Legend o původu této události je mezi chabařovickými spoluobčany mnoho. Kostru k tomu nejméně zřejmě znějícímu příběhu dali k dobru pánové Josef Hrubín a Karel Chlad.

To když na Petri honili plán, nikdo si nedovolil zdržovat fedruňk podštupováním podmáčených kolejí důlní vlečky, která vedla po hraně vodní plochy. Nastoupil pak souboj s fyzikálními zákony. S každou projíždějící soupravou důlních vozíků taženou těžkou parní lokomotivou se přibližovalo nebezpečí jejich převrácení do vody, až to nakonec žuchlo. Jeden z huntíků, který byl momentálně v nejlepší kondici, dolařům prostě uplavil po hladině a to tak daleko, že ho nebylo možné z tak velké plavební dráhy dostat zpět na koleje. A protože se k tomu, sám neměl, zůstal. Stal se tak němým svědkem zašlé slávy malodolu Petri. Již hodně let sleduje z prostředku vodní hladiny rybáře kterak lžou, když se vytahují jak velkou rybu a kolik jich chytli.

Chabařovická společnost Saxonie se však neomezila pouze na provoz dolu Saxonie. Postupně vybudovala na katastru Chabařovic a v jeho okolí doly Terezie, Petri, Adolf Ernst a Friedrich I a II. Společnost se zařadila na třetí místo nejmocnějších těžařů východní části severočeské oblasti. Někteří z průkopníků důlního podnikání této doby vytvořili velké rodové majetky. Mezi ně patřil magdeburský velkoobchodník, člen správní rady společnosti Saxonie, akcionář Ústecko - teplické dráhy a později i samostatný podnikatel K. Aue, který m. j. založil síť prodejních kanceláří obchodu uhlím. Doly společnosti Friedrich I a II nás budou zajímat v souvislosti se vznikem vodní plochy V tůních a Friedrich.

V TŮNÍCH (NA KOLEJÍCH)

Společnost Saxonie vybudovala v roce 1875 těsně pod starým chabařovickým nádražím hlubinný důl Friedrich I, nazývaný též „Velký“. Těžní jáma dolu byla hluboká 89 m, a byla napojena železniční vlečkou na staré nádraží. Tento důl ukončil těžbu v roce 1939. Část objektů dolu likvidoval chabařovický stavitel ing. Richard Walter. V kronice našeho města se dochovala fotografie z likvidace vysokého důlního komína. S tím si zkušený a šikovný stavitel velkou hlavu nedělal. Jako při kácení stromu odebral ve směru zamýšleného pádu komína část cihel ve tvaru klínu, které současně nahradil dřevěnou výztuží. Tu pak zapálil a komín již nemohl padnout jinam, než si Walter přál. Zbytek cihel byl po válce spotřebován při výstavbě hasičárny ve Vyklicích. Přesto zůstalo z dolu k dnešku část základového zdiva ve stromovém porostu, který byl z části vysázen pracovníky rekultivací. Uhelná sloj pod dnešní vodní plochou byla v pozdějších letech přetěžena dolem Milada II.

Vytěžené podzemní prostory čekal stejný osud jako u dolu Saxonia. V důsledku propadání vyuhlených prostor musel být v roce 1941 částečně posunut úsek silnice mezi Chabařovicemi a starým nádražím. Původně kopcovitý terén začal mizet v propadlině. Ke konci druhé svět. války byl přes vytěženou lokalitu, dnes zatopené oblasti, vybudován z míst dnešního Husova náměstí úsek tramvajové trati k dolu Milada II. Po tomto úseku bylo přepravováno uhlí z dolu do elektrárny na Špitálském náměstí v Ústí n. L. a zpět do vyuhlených prostor mour z elektrárny. Trať se záhy začala propadat a asi po roce provozu musela být snesena. V roce 1957 při obnovení těžby na dole Petri bylo využito části tramvajového náspu k založení důlní vlečky z Petri na Miladu II, která sloužila až do roku 1974, kdy byl důl zastaven. To už bylo místo největšího propadnutí povrchu zatopeno vodou. Od těchto dob se traduje místní název „Na kolejích“. Původně i oficiálně je však tato lokalita v mapové dokumentaci nazývána „V tůních“.

FRIEDRICH

Tak jako v předchozích případech i vodní plocha Friedrich vznikla v důsledku předchozího poddolování. Jednalo se konkrétně o další důl společnosti Saxonia - Friedrich II. Tento důl byl založen v roce 1875 a říkalo se mu Malý Friedrich. V roce 1906 prodala společnost Saxonia svůj důlní majetek ještě mocnější důlní společnosti s názvem Lomské uhelné závody. Za touto společností stál silný zahraniční kapitál Wiener bank (Vídeňská banka) a Dresdner bank (Drážďanská banka). Společnost dále zakoupila důlní majetek pražské Živnostenské banky a stala se po Mostecké uhelné společnosti nejsilnější v rámci Severočeské uhelné pánve. Oba doly byly spojeny visutou lanovkou se Spolkem pro chemickou a hutní výrobu v Ústí nad Labem. Friedrich II byl hluboký 43 m a svoji činnost ukončil v roce 1935. Největší propad terénu byl právě v těsném sousedství budov dolu, kde se později po propadnutí terénu vytvořila vodní plocha. Část budov dolu sloužila ještě po válce k bydlení, postupně však vzal celý areál za své. Do současné doby zůstalo po zařízení dolu část základového zdiva, omezeně zavalené sklepní prostory se zbytkem parního potrubí a mohutné kotvící pilíře těžní věže. To je možné spatřit těsně za areálem stavební firmy Lucie - Horák. Nad vodní plochou V tůních těsně u silnice je pilíř bývalé visuté lanovky, která vedla ke Spolku. Propojené tůňky v místě bývalého dolu se staly již v době krátce poválečné eldorádem zejména pro chabařovickou mládež všech věkových kategorií.

Rozsáhlý důlní majetek na Chabařovicku získala v roce 1942 násilím Sudetoněmecká důlní společnost. Po válce pak připadl majetek státu a spravovaly jej Severočeské hnědouhelné doly (SHD), pole později Jednotné zemědělské družstvo Chabařovice. Postupným úbytkem zemědělské půdy vhodné k obdělávání a v důsledku rozšiřující se těžby uhlí na Chabařovicku, bylo v roce 1959 dáno JZD do likvidace. Vodní plochy pak dostává do užívání Český rybářský svaz - ÚV Praha a po roce 1990 Oblastní výbor ČRS v Ústí nad Labem. K dnešnímu dni jsou tyto vodní plochy využívány především ke sportovnímu rybolovu.

Všechna ta místa kolem vody byla a jsou svou specifičností lákavá k návštěvám. Cílem mohla být pouhá procházka, rybaření, koupání, nebo klukovská dobrodružství. Za léta existence vzpomenuých vodních ploch se kolem nich nastřádaly stovky příběhů, z nichž většina upadne v zapomnění. Aby tomu tak nebylo úplně, seznamte se s příběhem, který se stal tehdy dvěma mladým hochům z Chabařovic. Jeden z nich, Gustav Brunz dlouhá léta pomáhal panu Bastlovi při budování a údržbě vodních ploch v letech 1963 až 1971.

PŘÍBĚH GUSTAVA BRUNZE

Gustav Brunz bydlel v malém domečku na dnešním Hus. náměstí č. p. 114. Tento dům s přilehlou truhlárnou stojí dosud a je nyní obýván panem Herzinou.

Gustav byl povoláním horník a pracoval na dole Milada I. Od roku 1920 vlivem snížené poptávky po uhlí se všechny okolní doly dostávají do velkých potíží. Výsledkem je propouštění horníků z dolů, omezení směnnosti a snižování výdělků. Jelikož většina chabařovických mužů je zaměstnána na okolních dolech, dochází zde k radikalizaci dělnického hnutí. Část horníků, převážně svobodných, řeší tuto situaci odchodem do dolů ve Francii a Belgii, kde jsou zaručeny v přepočtu na tehdejší měnu slušné výdělky. Tato krize povolání samozřejmě postihuje i Gustava Brunze a jeho přítele Josefa Pengla. Kamarád

Pengl přichází s návrhem odchodu do Francie. O tom nechce Gustav zpočátku ani slyšet. Je chabařovickým patriotem a nedovede si představit, že by se ráno probudil jinde než v domečku s výhledem na evangelický kostel, který naproti ještě stával. Do sousední hospůdky „V Zátíší“ to měl pár kroků. V ní měli svoje místo, s kamarády z okolních dolů, přímo u okna s výhledem na košaté kaštany. Od útlého věku ho přitahovalo městské muzeum hned vedle hospůdky. Děsila ho představa, že by měl opustit svoji nemocnou maminku. Co se však stalo v následujícím čase. Počátkem roku 1924 na zábavě v hostinci Jiřího z Poděbrad v Roudníkách (dnes hostinec p. Materny) se dovídá, že ho opouští jeho děvče. Zamilovala se do jeho kamaráda z dolu Marie Antonie v Roudníkách. Od této chvíle dostaly události rychlý spád. V březnu roku 1924 se ocitá s kamarádem Penglem ve francouzském přístavu Marseille.

Nechají se naverbovat na francouzskou loď, kde dostávají zálohu 5 000 franků. Jelikož jsou bez dokladů vysadí je v alžírském Oranu, odkud je vojenská policie eskortovala do cizinecké legie.

Cizinecká legie znamenala pro řadové příslušníky ztrátu identity. Ti existovali po celou dobu základní služby pouze jako evidenční číslo s identifikační známkou na krku. Většina vojáků cizinecké legie byli dobrodruzi, vrazi, zloději, recidivisté, nebo jinak soudně trestaní občané, kteří se útekem do cizinecké legie chtěli vyhnout vyměřenému trestu. Po odsouzení pěti let pak nachází absolventi uplatnění při výkonu státní moci, převážně v řadách policie, nebo pravidelné armády. Výcvik, který hochy z Chabařovic čekal, předčil i ta nejhorší očekávání. Tvrdé tresty, šikana od příslušníků starších ročníků, bezohledné zacházení. To bylo velkým soustem i pro horníky, kteří se museli v podzemí chabařovických dolů každodenně dívat smrti do očí. Jejich služba spočívala v tom, že byli nasazováni na hlídky do skal vzdálených kolem třiceti kilometrů od pevnosti. Při střetu s kočovnými kmeny přežil ten, kdo rychleji vystřelil. Jejich obezřetnost na desetihodinové hlídce byla otupována ve dne nesnesitelným vedrem, v noci pak zimou. Bezohledným nepřítelem jim byl různý jedovatý hmyz, hadi a škorpióni, před kterými je chránil při spaní tuhý silný pytel. Naopak, jediným přítelem jim byla mula (kříženec klisny koně a hřebce osla). V předposledním čtvrtém roce povinné služby v legii začal Gustav s Josefem osnovat plán útěku. Na hlídce se jim podařilo získat přízeň rodiny Tuaregského kočovného kmene, která jim prodala, za zbytek žoldu a náboje, kozí měchy naplněné pitnou vodou a celé dva dny jim rodina dělá průvodce při útěku neznámým krajem ve směru na Benghází. Zamýšlenou osou jejich cesty zpět do Chabařovic bylo Řecko, Bulharsko a Maďarsko. Délka přesunu - 400 km. Přesun byl nadmíru těžký. Ve dne spali ve skalách, v noci prchali. To vše ve strachu z dopadení, které by pro ně znamenalo jistou smrt zastřelením. Třetí den přesunu jim uhynula mula následkem uštknutí černou zmijí. Následující den uhnali k smrti i druhou mulu. Došla i voda. Část cesty do Benghází je převezl kamion. O poslední cenné předměty i černé acháty, které měli u sebe, je obrali námořníci, kteří je přepravili do Prevezy v Řecku. Po třech měsících cesty se konečně dostali do Chabařovic. Psal se rok 1930. Když se opět po šesti letech v noci objevili na náměstí, neubránili se slzám. Bohužel, Gustav zjišťuje, že jeho maminka zemřela hned po jeho odchodu do ciziny. Setkání s kamarády proběhlo nad jejich očekávání. Do omletí a rádi dávali k dobru svůj příběh po hospůdkách, na zábavách, ale i v novém prostředí jejich zaměstnání. Úloha hrdinů jim seděla, zejména při vyprávění v prostředí udivených a toužících dívek. Situace v chabařovických dolech se v době jejich nepřítomnosti stabilizovala, přestože jejich důl Milada I, byl uzavřen 15. 4. 1924. Novopečení hrdinové však získali přednostně místo na dole Milada II. V nové situaci nezmeškali oba kamarádi ani příležitost se oženit. Jejich vyprávění neznalo hranic a život běžel dál. Za dva roky obdrželi oba nezávisle na sobě dopis s pozvánkou do francouzského přístavního města Le Havre. Očekávalo je tam údajně nějaké přibuzenstvo. Gustovi se to zdálo podivné, vždyť přece v zahraničí nikoho neměl, a tak ani necítil povinnost odepsat. Jinak je to s Josefem. Ten si vzpomene na tetu, která za první republiky emigrovala do Ameriky. Kdo ví, třeba se setkají ve Francii. Co by nejel, má všechno placené. Společně s ženou se ocitá ve Francii. Nastupují na loď, cesta je příjemná. Teď teprve v klidu na houpající lodi, při opětovné návštěvě Francie se mu znovu začínají vracet vzpomínky na strastiplných šest let odloučení, z nichž čtyři léta strávil v cizinecké legii. Svůj příběh s upřesněním detailů opět, již poněkolkáté vypráví své ženě. Ani se nenadají a jsou od pobřeží vzdáleni asi 50km. Dlouze se zamyslí, snad přestal vnímat i okolí. Náhle slyší výkřik své ženy, zpozorní. Těsně před

sebou, přímo mezi očima vidí ústí hlavně pistole. Po třech ranách a před zraky své ženy padá na zem. Oficiální vojenský úmrtní protokol je krátký a strohý. Josef Pengl, narozen v Chabařovicích, národnost česká zastřelen jako zběh na francouzském výsostném území. Podpis nečitelný. Když se později Gustav dozví o smrti svého přítele, uvědomí si, že je mu, jako zběhovi usilováno o život - žije s podmínkou. V Chabařovicích se rodina rozrůstá o dvě dcery, z nichž jedna dosud žije v Ústí n. L. V sedmdesátých letech těžce onemocní jeho manželka. Jelikož byla německé národnosti, měla představu, že ji mohou vyléčit pouze v Německu. Emigrují proto do tehdejší Německé spolkové republiky. Novým domovem se jim stalo malé městečko Achen, kde Gustav získal práci zemědělského dělníka. Jeho žena umírá rok a půl po emigraci. Ve Francii došlo v roce 1956 k úpravám statutu cizinecké legie. Na základě toho žádá Gustav o přiznání důchodu za léta strávená v legii. Je mu vyhověno a má i možnost výběru mezi měsíční pravidelnou odměnou 600 franků, nebo jednorázovou odměnou ve výši 12 400 marek. Vybírá druhou možnost. Za obdrženou odměnu koupil dceři tuzexový automobil. Již jako emigrant navštěvuje dvakrát Chabařovice. Gustav Brunz umírá v roce 1978.

St. Sochocký

říjen 1999